

Stručni rad

KNJIGA KAO SREDSTVO ZA RAZGOVOR O RAZLIČITIM PROBLEMIMA UČENIKA

Natalija Šraml

Šolski center Novo mesto, Slovenija

Sažetak

U ovom članku predstavlja se način čitanja i razgovora o knjizi, kako bi nastavnik mogao pomoći učenicima u rješavanju različitih manjih ili većih životnih problema. Ovaj način rada može se nazvati biblioterapija koja slijedi pojedine faze i stavlja naglasak na literarnu obradu literarnog teksta. Na kraju je dodan praktičan primjer obrade literarnog djela slovenske autorice Dese Muck Lažljiva Suzi koje je također prevedeno na hrvatski jezik. Učenici prvog razreda srednje škole knjigu su pročitali kući, a u školi sadržaj interpretirali po koracima biblioterapije. Razgovor o knjizi činio im se zanimljiv i uspješno su razgovarali o problemima kako bi naučili svoje slične probleme sprečavati ili rješavati.

Ključne riječi: razgovor o knjizi, lektira, problemi mladih, biblioterapija

1. Uvod

U svakom razredu, bilo u osnovnoj ili srednjoj školi, postoje određeni problemi među učenicima – zadirkivanje, ljutnja, usamljenost, loš učenički uspjeh ili osjećaj manje vrijednosti zbog određenih tjelesnih nedostataka ili loših obiteljskih uvjeta iz kojih djeca dolaze. Nekad to bude razvod roditelja, problemi s alkoholom, loši odnosi s braćom i sestrama, bolest ili nešto drugo. Svi problemi učenicima uzrokuju stres. Nastavnik književnosti može im pomoći, uz pravilno odabranu literaturu, dajući im do znanja da nisu jedini koji imaju određeni problem te ih naučiti konstruktivno rješavati probleme provodeći takozvanu biblioterapiju nakon određenih postupaka/faza.

Biblioterapija ima nekoliko definicija, no svima im je zajedničko da dobro odabrane knjige pomažu ljudima u rješavanju problema. Uključuje tri stupnja: identifikaciju, katarzu i uvid koji će biti opisani. Učeći strategiju rješavanja problema i primjenjujući je na pravilno odabrano književno dijelo, učenici mogu naučiti postati učinkoviti u rješavanju problema. Tako smo u prvom razredu srednje škole odabrali za lektiru knjigu Dese Muck Lažljiva Suzi koja obrađuje mnoge tabu-teme poput alkoholizma, pokušaja samoubojstva, socijalne bijede, smrti, kao i teme s kojima se susreće svaki srednjoškolac – isključenost iz društva, prvo seksualno iskustvo i usamljenost. U članku je opisan praktičan primjer na književnom djelu Dese Muck Lažljiva Suzi, od aktivnosti prijete čitanja do aktivnosti po čitanju.

2. Tri koraka literarne biblioterapije

Kako bismo knjigom pomogli učenicima, uobičajen biblioterapijski proces sastoji se od sljedećih koraka – osiguravanje razumijevanja sadržaja, uočavanje misli likova, uočavanje emocija likova, karakterizacija likova, generalizacija likova, uočavanje odnosa misao – emocija – karakter, uočavanje odnosa karakter – djelovanje, vrednovanje djelovanja karaktera, predlaganje alternativnog ponašanja i uočavanje da alternativno ponašanje ovisi i o alternativnom razmišljanju [1]. Svako literarno djelo treba analizirati u sljedećim fazama:

Identifikacija

Faza identifikacije važna je jer ljudi koji se nađu u nevolji često traže drugu osobu u sličnoj situaciji s kojom se mogu identificirati i to mogu naći u knjizi [2]. Bušljeta i Piskač (2018) navode da je, umjesto izravne identifikacije s likom, potrebno dovoljno razvijanje empatije prema književnom liku. Tako će učenici putem empatije prema književnome liku uvidjeti koje misli i emocije i oni posjeduju. Empatija može dovesti do toga da učenici postanu svjesni sličnosti između svoga života i života lika u knjizi.

Katarza

Sljedeći je korak izazivanje katarze. Katarza je doživljaj i afektivno izricanje emocije što samo po sebi može potaknuti neke unutrašnje psihičke promjene i prihvaćanja. Zbog empatije i katarze učenici postaju emocionalno angažirani oko priče i književnoga lika te dobivaju potrebu izražavati svoje emocije. Pritom je posebno važna činjenica da su izražene emocije učenika prihvaćene. Oni učenici koji su dobili potvrdu da njihove emocije vrijede (bez obzira na njihovu definiciju) i da su razumljive, pokazat će znatno manji strah, manje krivnje i srama, imat će veći osjećaj emocionalne samokontrole, biti manje emocionalno tupi, shvatiti da njihove emocije traju samo određeno vrijeme, kao i lakše vjerovati da će drugi lakše prihvatiti njihove osjećaje, ako i oni sami lakše prihvate tuđe. Zbog toga treba učenike poticati na izražavanje emocija te im pristupiti s razumijevanjem i nipošto ih kritizirati [2]. Autori Bušljeta i Piskač dodaju MED ciklus čime se zapravo stupanj katarze dodatno pojačava. Primjenjuje se kad su emocije detektirane te se pristupa obrazlaganju njihova nastanka i djelovanja. Svaka emocija treba se poduprijeti tekstem ili citatom [1].

Uvid

Kad jednom dođe do tzv. efekta prepoznavanja emocija, to je početak stjecanja uvida u kojem odjednom učenici vide emociju i problem drugog kao nešto poznato. Treća faza, uvid, događa se kad učenik shvati da je njegova situacija rješiva. Priča učenicima nudi prijedloge za promjenu i potiče ih da traže originalne ideje za rješavanje vlastitog problema. Uvid je krajnji cilj literarne biblioterapije; poima se kao otkrivenje nečega novoga unutar psihičkoga života što kasnije možemo uporabiti kako bismo poboljšali kvalitetu svoga budućeg života [1].

3. Priprema aktivnosti

Dobra priprema nastavnika ključna je za provedbu ovakvog sata, a pritom treba poštivati sljedeće korake:

Prije čitanja

Potrebno je identificirati teme o kojima učenici žele razgovarati. Odabir teme može se provesti prethodnim razgovorom s učenicima, razgovorom s nekim nastavnikom, školskim psihologom ili anonimnom anketom u kojoj učenici napišu teme koje ih zanimaju. Što se tiče izbora, autori dodaju da treba izbjegavati trivijalnu literaturu i prednost dati kvalitetnim književnim djelima koja bi učenicima trebala biti razumljiva [1]. Osim izbora literature, Forgan kao drugi dio prve aktivnosti navodi aktiviranje predznanja učenika kako bi se lakše identificirali sa sadržajem knjige/književnih likova. Kao dobre primjere ističe – pokazivanje naslovnice na temelju koje učenici predviđaju što će se dogoditi u priči; čitanje kratkog citata i pitanje jesu li ikada doživjeli nešto slično [2].

Vođeno čitanje

Ako je literarno djelo kraće, dobro je da ga nastavnik čita naglas učenicima u školi, duže tekstove mogu učenici čitati sami.

Razgovor nakon čitanja

Nastavnik prvo traži od učenika da predstave sadržaj priče. Razumijevanje priče je važno, autori Bušljeta i Piskač u tu svrhu preporučuju metodu pomnoga čitanja kojom bi nastavnik provjerio razumiju li svaku važnu riječ, postavljajući im pitanja poput – kako, zašto, objasni. Dakle, za sve što tvrdi učenik, treba navesti citat ili rekonstruirati to iz teksta [1].

Nakon toga slijedi rasprava u kojoj nastavnik postavlja pitanja radi lakše identifikacije s likovima i sadržajem knjige. Forgan dodaje da kroz pitanja učenici uče da nisu sami u određenom problemu, da ga i drugi doživljavaju slično. Također se raspravlja o nedostacima i prednostima rješenja kako bi sučeljavanjem različitih pogleda učenik mogao stvoriti moguće rješenje vlastitog problema [2]. U ovoj fazi važno je i izražavanje emocija; pritom autori Bušljeta i Piskač učenicima predlažu sljedeće zadatke – objasniti i primjerom dokazati što je lik mislio; objasniti i primjerom dokazati kako se lik osjećao; oprimjeriti što lik radi; procijeniti promjene koje su se dogodile; odrediti jesu li promjene imale pozitivan ili negativan utjecaj na likove; ponuditi alternativu – što bi lik trebao misliti ili raditi [1].

Aktivnosti nakon čitanja

U posljednjoj fazi postupka također su prisutne kreativne aktivnosti. Forgan predlaže igru uloga pri čemu učenici naučenu strategiju rješavanja problema koriste u zamišljenoj svakodnevnoj situaciji [2]. Učenici mogu napisati pjesmu ili članak o doživljajima; Bušljeta i Piskač predlažu da bi učenike trebalo motivirati na pisanje osvrta ili kreiranje bilo čega drugoga (mentalne mape, crteža, glazbe, plesa ...) kako bi se afektivni sloj ugradio u širem spektru u sjećanje [1].

4. Praktičan primjer

Za drukčiju lektiru, koja bi služila za razgovor, odabrali smo djelo Dese Muck Lažljiva Suzi. Desa Muck rođena je u Ljubljani 1955. godine i ima status slobodne umjetnice. Piše za djecu i tinejdžere, a također i prozu i dramu za odrasle. Djela za mladež prevedena su joj na hrvatski jezik, kao i knjiga Lažljiva Suzi za koju je 1998. godine primila nagradu Večernica za najbolje slovensko literarno djelo za mladež.

Sažetak literarnog djela

Lažljiva Suzi ima već u naslovu istaknutu temu: Suzine laži u koje se sve više zapliće. Priča počinje otprilike mjesec dana prije kraja njezinog osnovnoškolskog školovanja, a njezin je uspjeh porazan. Također, njezina velika ljubav, školski prijatelj Zoran zaljubljen je u drugu školsku prijateljicu... Analitički dio priče otkriva kako se Suzi uopće

našla u tako katastrofalnom položaju. Unatrag dvije godine Suzi se „prebaci“ u osnovnu školu i počinje lagati o svom životu: o bogatstvu, o dečku i svojim spolnim iskustvima... Kolegica iz razreda ju raskrinka i otada je Suzi odbačena. U srednjoj školi Suzi početak nastave obilježi dobrim odlukama i planovima kojih se neko vrijeme čak i uspije držati. Tragikomična je i njezina ljubav prema Matjažu, no zbog laži njihova veza pukne i to baš na dan kad joj umre otac. Tužna, postićena i usamljena vidi spas u samoubojstvu. Mama je pronađe na vrijeme. Priča završava u srpnju kad Suzi dođe iz bolnice i kad joj se usred stare Ljubljane život iznenada učini lijepim: Matjaž i ona ostanu prijatelji; usprkos dugom izostajanju s nastave, ima samo jedan popravni ispit. U tom trenutku prilazi joj budući student Peter i pita je za put do studentskog naselja. Predstavi mu se te mu kaže da se zove Glorija i da laže [3].

Izvedba

Prije čitanja učenicima pokažem naslovnicu i pročitam naslov – Lažljiva Suzi. Pitam ih mogu li predvidjeti o čemu će biti ova priča. Svi učenici smatraju da će glavna književna figura biti Suzi koja laže. Zamolim ih da pogledaju njezino lice na naslovnici i pitam ih što misle o njoj? Kako se osjeća? Otkrivaju da su joj oči i usne tužne. Razgovaramo o tome kako laži mogu izazvati tugu svima – onima koji lažu i onima koji laži slušaju. Postavljam pitanja – *lažu li oni ikada, postoje li takozvane „dopuštene laži“, kako su se oni osjećali kad su lagali? Kako prepoznaju laže li im netko? Kako se osjećaju kad saznaju da su im prijatelji ili obitelj lagali? Zašto ljudi uopće lažu?*

Nakon toga smo se dogovorili da ćemo knjigu pročitati u dijelovima, oko trideset stranica svaki tjedan tako da završimo za mjesec dana, a razumijevanje ćemo provjeriti svaki ponedjeljak prvih nekoliko minuta nastavnog sata. Knjigu su učenici samostalno čitali kod kuće. Nakon svakog pročitano dijela razgovarali smo o sadržaju. Postavila sam im pitanja kako bih provjerila njihovo razumijevanje priče i kako bismo istražili osjećaje glavnog lika. Pitanja su bila – *kako se osjeća Suzi, koje emocije doživljava i što se dogodilo*. Potaknula sam ih da izraze kako bi se oni osjećali u takvoj situaciji. Dobro je i da učenici svaki tjedan ukratko napišu što ih se posebno dojmilo iz pročitano, ali ne treba pohvalno prokomentirati one odgovore koji su najbolji. Najprikladnije je svakom učeniku zahvaliti na trudu i iznesenom mišljenju.

Nakon što smo knjigu pročitali u cijelosti, ponovno smo razgovarali o sadržaju. Iznijela sam razne tvrdnje, a učenici su morali pronaći primjer koji bi potkrijepio tvrdnju: *Suzi nedostaju radne navike. Suzi laže da bi privukla pažnju školskih kolega i želi da je svi vole. Njezina družina živi u lošim financijskim uvjetima. Kolegica je nehotice raskrinka. Toni je Suzi samo iskoristio. Njezin otac ima problema s alkoholom. Suzi nije zadovoljna sama sa sobom. Kad otkriju da laže, ostaje sama. Suzi je dobra glumica. Kad upozna Matjaža, prekrši obećanje da više neće lagati. Kad Matjaž sazna istinu, ljuti se na Suzi. Suzi pokušava stvari riješiti samoubojstvom*. Sve tvrdnje učenici su uspješno dokazali raznim primjerima iz priče. Pitala sam ih što se njima čini glavnim problemom u priči. Otkrili su da je to laganje glavnog lika. Nakon toga smo identificirali bitne likove (otac, majka, razrednica, Hedvika, Primož, Matjaž, Toni), a posebno Suzi. Pritom su učenicima pomogla sljedeća pitanja: *Koliko godina ima Suzi i kako izgleda?*

Kako se osjeća jer ima odraslo tijelo? Suzi je iz radničke obitelji, kako se osjeća zbog toga? Kakvi su joj otac i majka? Srami li se Suzi zbog njih? Zašto Suzi počinje lagati? Kad prestaje, prestaje li uopće?

Za identifikaciju s likom učenici su nacrtali Vennov dijagram kako bi promatrali Suzine i svoje osobine ličnosti te posebno istaknuli zajedničke. Onda je slijedila takozvana afektivna interpretacija. Za ovo nastavnik treba izdvojiti vrijeme jer je dobro da svi učenici izreknu što misle, što lik osjeća, pri čemu svim emocijama treba pridati jednaku pozornost bez obzira bile one ugodne ili neugodne. Budući su učenici shvatili da svi problemi glavnog lika izlaze iz njezinog laganja, dodala sam kratak citat na temelju kojeg smo razgovarali o Suzi:

Jer to više neće moći podnijeti, Suzi je prihvatila plan novog života. 1. Nikad više i ni pod kojim uvjetima neće lagati! Osim ako će biti: a) u životnoj opasnosti, b) u životnoj opasnosti njoj bliska osoba, c) u interesu države ... „Suzi je živahno poskakivala uz visokog momka koji ju je očaran promatrao, i prostodušno, s užitkom lagala.“ [4]

Pitanja: O čemu Suzi razmišlja? Zašto je počela lagati? Jeste li vi ikada lagali? Koju bi vi odluku donijeli kad biste se našli u sličnoj situaciji? Možete li po citatu zaključiti kako se osjeća zbog toga? Kako se osjećala kad je počela lagati? Je li se promijenila? Možete li odrediti tijek događaja vezano za emocionalno stanje glavnog lika? Hoće li Suzi ikad prestati lagati? Kako njezino laganje utječe na druge ljude? Kad bi bio/la s njom u razredu, bi li se želio/željela družiti s njom? Jeste li ikad susreli osobu sličnu Suzi? Kako se s njima suočavate? Kako Suzi rješava situaciju kad svi otkriju da laže? Je li to dobro rješenje? Što biste vi napravili? Koje je najbolje moguće rješenje?

Zatim smo u razgovoru istaknuli još tri problema s kojima se Suzi suočila – siromaštvo, očev alkoholizam i odbacivanje među kolegama iz razreda. Sve sam probleme zapisala na ploču, zatim su učenici naveli kako ih je u priči rješavala Suzi. Zapisala sam i odgovore. U vođenom razgovoru doznali smo koliko je bila uspješna ili neuspješna u rješavanju pojedinog problema, učenici su iznijeli vlastite ideje koje bi bilo dobro primjenjivati. Pitala sam ih što bi oni učinili na njezinom mjestu, koje bi rješenje bilo primjereno i imaju li i sami slična iskustva i što su poduzeli da ih riješe. Otprilike polovica učenika priznala je da se već susrela s određenim problemima (posebno su istaknuli odbacivanje među kolegama, laganje), a neki o tome nisu željeli govoriti što sam poštivala.

Na kraju sam učenike motivirala na pisanje kreativnog sažetka: trebali su napisati kratak opis situacije kad im je netko lagao i kako su se tada osjećali. Ovakvo pisanje učenicima pomaže da izraze svoje osjećaje i probleme. Kad su u stanju izraziti svoje osjećaje i poteškoće, mogu smanjiti svoju tjeskobu i potaknuti opuštanje.

5.Zaključak

Razgovor o problemima koji se razmatraju u knjizi može se upotrijebiti za rješavanje različitih situacija s kojima se susreću učenici. Svaki nastavnik koji uočava probleme može odabrati prikladnu knjigu sa sličnim problemima i ponuditi je učenicima za čitanje. Također, učenici su lektiru napravili na malo drukčiji način što im je bilo zanimljivo. Čak su i oni koji na početku knjigu nisu pročitali, nakon tjedan dana počeli jer su otkrili da na drugi način ne mogu sudjelovati u razgovoru. Na taj način nastavnik lako može provjeriti tko je knjigu pročitao, a tko nije. Knjiga Lažljiva Suzi činila im se zanimljivom jer inače nisu naviknuti na takve teme i razgovore na satovima književnosti. Unatoč činjenici da se trenutno vjerojatno svi ne suočavaju s istim problemima kao glavni lik, razgovor o tome pomoći će im u budućnosti kad se s njima možda susretnu. Tada će moći probleme sagledati iz drukčije perspektive i lakše ih riješiti jer su naučili strategiju za rješavanje. Uporaba biblioterapije također donosi i brojne druge koristi – razvija samosvijest, empatiju i razumijevanje drugih ljudi, smanjuje negativne emocije i poboljšava samokritičnost.

6.Literatura

[1] Bušljeta, R., Piskač, D. (2018): Literarna biblioterapija u nastavi književnosti: sveučilišni priručnik za nastavnike, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.

[2] Forgan, J. W. (2002). Using bibliotherapy to teach problem solving. *Intervention in School and Clinic*, 38 (2), 75–82. Url:

<https://jimforган.com/wpcontent/uploads/2010/06/bibliotherapy.article.intervention.pdf>.

[3] Haramija D. (2009). Desa Muck. *Život i škola*. br. 22 (2/2009.), god. 55., str. od 170. do 184.

[4] Muck D. (1997). *Lažniva Suzi*. Mladinska knjiga, Ljubljana.